

# Média - náboženství naší doby?

*Média převzala řadu funkcí, které tradičně plnila náboženství*

**Člověk je nevyčísitelně náboženský tvor, náboženství je antropologickou konstantou, stálíci lidské kultury - tato tvrzení lze jistě podepřít mnoha dějinnými důkazy. Avšak je třeba dodat, že "náboženské funkce" plní různé jevy a také sociálně kulturní role jednotlivých náboženství se v dějinách mění. Dějiny jsou plné příkladů zaniklých podob náboženství. Do uprázdněného prostoru však vždy něco vstupuje: buď jiné podoby náboženství, anebo jevy, které dříve nebo později se alespoň v něčem začnou náboženství nápadně podobat.**

Religionisté vypočítávají různé role náboženství: náboženství pomocí symbolů interpretují svět, sjednocují určitá společenství, legitimizují společenský řád, jsou autoritou v otázkách morálky a pravdy, doprovázejí člověka v klíčových okamžicích života, nabízejí svátky, slavnosti, extatické zážitky, předměty k uctívání - a mohli bychom pokračovat ještě dlouho. Je zajímavé pátrat po tom, v co věří a co uctívají ti, kteří se považují za ateisty, nebo ti, kdo duchovně hledají za hranicemi tradičních náboženství. Můžeme se přitom zamýšlet nad tím, které z uvedených funkcí náboženství tato "nová náboženství" či náhražky náboženství plní.

## Mizející západní náboženství

Bylo by možné říci, že dominujícím "náboženstvím" Západu byla asi sto padesát let - přibližně od počátku 19. do poloviny 20. století - věda. Nebo spíše *víra ve vědu*: důvěra, že pokrok vědy a techniky postupně vyřeší všechny naše velké problémy, zodpoví všechny zásadní otázky a snad také přinese ráj na zemi. Koncem středověku totiž přestala tehdejší teologie (která byla výsostnou podobou pozdně středověkého křesťanství, jež kladlo daleko větší důraz na "ortodoxii" než na "ortopraxi", na "správné věření" než na praktické jednání z víry) být *jazykem*, schopným vyjádřit zkušenosti a pocity tehdejších Evropanů - jejich nové pohledy na kosmos, přírodu, dějiny, na tělo, antickou tradici či nově objevené kontinenty.

Přírodní věda tenkrát nabídla vhodný jazyk a s ním nový, jednoduše srozumitelný obraz světa. Na konci 20. století se však věda tuto roli ztratila: stala se příliš komplikovanou a specializovanou na to, aby poskytovala srozumitelnou životní orientaci pro "obyčejného člověka", už nemohla nabízet celkový obraz světa a odpovědi na nejzazší otázky smyslu.

Druhým novověkým kandidátem na trůn, uprázdněný tradičním náboženstvím, bylo umění. Zejména romantické chápání génia představilo *umělce*, nejčastěji básníka či skladatele, jako proroka, majícího přímý přístup k božskému a vnášejícího božskou krásu do světa - vzpomeňme na kult Goetheho, Beethovena či Wagnera. Architektura divadelních a koncertních budov a sálů devatenáctého století evokuje atmosféru chrámů (ve dvacátém století je pak vystřídají v této roli posvátné budovy bank a obchodních domů).

Poté patriotismus a nacionalismus - zejména v rámci politického romantismu 19. století - a nové politické ideologie přinesly nová i stará božstva, nové mýty a nové oltáře.

## Náboženství současného Západu

V několika svých posledních knihách rozvíjím myšlenku, že *média jsou náboženstvím současného západního světa* (zatímco moderní křesťanství už od osvícenství ztratilo charakter "náboženství" v sociologickém smyslu, totiž být integrační silou celé společnosti, jejím společným jazykem).[1]

Právě média nejvlivněji interpretují svět a skládají náš obraz světa dohromady jako mozaiku: co víme o politice, kultuře, vědě, sportu a koneckonců i o náboženství, víme dnes z valné části právě prostřednictvím médií.

Média jsou - a i toto je jedna z podstatných *náboženských* úloh - arbitry pravdy a vážnosti: většina lidí má nějakou událost za *pravdivou*, protože ji viděla "na vlastní oči" na televizní obrazovce, a za důležitou, protože byla na předním místě zpravodajství či na titulní stránce novin. Postupně se notorický televizní divák učí nahrazovat "vlastní oči" stále víc "očima kamery", a to do té míry, že i jeho bezprostřední vnímání věcí je pak už natolik bezděčně ovlivněno a strukturováno optikou kamer (a implicitní ideologií producentů masmédií), že už téměř není schopen se dívat vlastníma očima a myslet vlastním mozkiem, hodnotit vlastním svědomím.

Média nabízejí společný jazyk, sdílené příběhy, "velká vyprávění" a symboly - ovlivňují styl myšlení a života lidí. Toto všechno patří k základním rysům odvěké sociální role náboženství.

Média ovšem nejsou jen pasivním zrcadlením skutečnosti, jak nám chtějí někteří producenti médií namluvit: média skutečnost vykládají, a tím ji spoluutvářejí. Mají nesmírný psychologicky-pedagogický, morální, a tím i politický vliv. Proto představují moc. Propojení médií s politickou a ekonomickou mocí je předmětem mnoha studií - média jsou na jedné straně vystavována tlakům představitelů různých politických a ekonomických zájmů, ti jsou však zase na druhé straně v mnohém odkázáni na sílu mediální reklamy.

Váha jednotlivých skupin ve společnosti - nejen politických, nýbrž i náboženských - je z velké části dnes dána jejich možnostmi a schopností prezentovat své hodnoty prostřednictvím vlivných médií. Demokracie je pomalu nahrazována *mediokracií* - ve volbách často vítězí nikoliv ti lidsky nejkvalitnější a odborně nejkompetentnější, nýbrž ti "fotogeničtější" a protřelejší v oblasti mediální sebezprezentace.

Rovněž současný terorismus se opírá především o moc hromadných sdělovacích prostředků. Bez jejich vlivu by nebyl dostatečně účinný.

### **V pasti médií**

Osnovatelé útoku z 11. září potřebovali mnohem víc než sama mrtvá těla televizní *obrazy* řítících se mrakodrapů, které oběhnou okamžitě celý svět. V těchto obrazech, nikoli ve výbušninách, je hlavní síla a moc terorismu; chemické výbušniny jsou jen nezbytný přípravný prostředek - hlavní zbraní jsou výbušné *obrazy*. Emoce, které tyto obrazy budí, jsou hlavním cílem teroristů; zabití jsou jen vedlejším produktem. Teroristům přece nejde o tyto lidi a jejich smrt, nýbrž o psychologický efekt, který jejich smrt vyvolá prostřednictvím mediálních obrazů; bez těchto obrazů by atentáty samy byly marginální, lokální záležitosti. Válek a vyvražďování ohromného množství lidí bylo v dějinách bezpočet - v tomto kontextu je, jakkoliv to může cynicky znít, 11. září naprosto okrajovým fenoménem - avšak triumfem násilí je to, že se může takto učinit viditelným, virtuálně vstoupit do každé domácnosti miliard lidí na všech kontinentech - a šířit to, oč jde: strach. Moderní terorismus tím dobyl sakrální prostor současné civilizace, toto zdání pravdy - a učinil z něj svou nejmocnější zbraň, hlavní nástroj svého vlivu.

Rozhodně nechci demonizovat média - to, že zprávám o teroristických akcích jejich obrazům poskytují takový prostor, činí v "dobré víře", je to ostatně jejich povinnost, smysl jejich služby veřejnosti. Nikdo přece nechce cenzurovat špatné zprávy a zavírat oči před tragickými událostmi všeho světa, všichni máme svaté právo na informace! Ale právě v tom je moc terorismu nad médii a jejich prostřednictvím nad námi tak nesmírná a tak nebezpečná. Právě tato *nevinnost* médií - slouží jak nám, kteří je nezbytně potřebujeme a jejich zprávy vyžadujeme, tak zároveň, ať chtějí či nechtějí, terorismu, který je rovněž nezbytně potřebuje - je nejvíce nebezpečná, protože činí svět médií (to jest náš nejvlastnější sdílený svět) bezbranným. Tomuto největšímu úspěchu teroristů - masovému šíření strachu prostřednictvím médií - se nedokážeme bránit; všichni k němu přispíváme. A je to pochopitelné, máme na to skutečně svaté právo a alternativu neznáme: nemůžeme oslepit oko, jímž vnímáme svět přes hranice, kam naše vlastní oči nedohlédnou, právem nechceme být hluší k informacím o událostech mimo náš přirozený doslech a být připraveni o témata tak čerstvá, že ještě nevstoupila do naší mysli. Média nám poskytují už tady, stále a každý den, přesně to, co nám podle sv. Pavla mělo nabídnout až samo nebe: "co oči neviděly, co uši neslyšely, co na lidskou mysl nevstoupilo." ( 1 Kor 2,9) Média jsou nyní naším nebem, jež pomalu mění tvář země...[2]

Média podle mého názoru jsou zajímavým objektem studia nejen pro sociology, politology a psychology, nýbrž i pro religionisty a teology.

Poznámky:

[1] Srov. např. Halík T., *Vzýván i nevzýván*, Praha 2004, str. 38-40, nebo *Vzdáleným nablízku*, Praha 2007.

[2] Tato část je převzata z knihy T. Halík, *Vzdáleným na blízku*.

**Tomáš Halík**